

егемен

Азатстан

Болаттың биік белесі

Автордың – драматургтың шығармасы не мықты, не әлсіз болуы мүмкін. Мықты дүниенің мүмкіндігі төмен болып, ал әлсіз шығарманың шырайланып шыға келуі – режиссерге тікелей байланысты. Осы тұрғыдан мен, өз басым, режиссерді «сахнаның патшасы» дер едім. Өйткені, мықты режиссер қандай дүниені қолға алса болды, оны диттеген жерінен шығармай қоймайды. Автордың тек «шикізат» күйінде жатқан шығармасына қан жүгіртіп, жан бітіреді. Әртістерді таңдап, талғап сол рөлдегі бақытын ашады, бағын жандырады. Авторға да зор абырой әкеледі. Ең бастысы – көрермендерді разы қылып, өнерге, өмірге деген құлшынысын оятады.

Мен осынау пәлсапаны ақылым асқандықтан, күшім тасқандықтан айтып отырған жоқпын. Театр төңірегінде жүрген талай жылдарда көзім көріп, көңілім сенген жайлардан оқырманды хабардар еткім келді. Өлбетте, біз театр өнері қазақта басқа дамыған елдерге қарағанда кенжелеп қалды деген сөзді айтудан жалықпай-ақ келеміз. Ал, сол сахна өнерінің сан ғасырлық ауыз әдебиетінің қазынасы іспетті, өзінен-өзі қазақ даласында «атой» салып жүргенін аңдаған да жоқпыз. Батырлардың іс-әрекеті, шешендердің сөз сайысы, көсемдердің кемел кеңесі, жалпы ұлттың ерекшелігін бет-бейнеміз бен бағыт-бағдарымыздың бүкіл болмысы – алып сахна, қазақтың ұлан-ғайыр кең даласының төсінде өмір сүріп жатты. Соларды ұлы сахнаға алып келу үшін Алла тағала бізге Әуезов, Мүсірепов сынды алыптарды сыйлады. Бұл күнде ұлттық драматургияның бастауында тұрған Мұхтар Әуезов пен Ғабит Мүсірепов ойдан құрап ештеме жазған жоқ. Олар тұнып тұрған халық қазынасынан көсіп алып, сахналық жүйеге салып ұлтына ұсынды. Ең алғашқы «Еңлік-Кебек», «Айман-Шолпан» – алдымен ұлт еншісіндегі дүниелер емес пе еді?! Оған Ғабит Мүсірепов мүсіндеген «Қыз-Жібек», «Қозы Көрпеш-Баян сұлуды» қосыңыз. Жә! Түптеп келгенде театр бастауы тым әріде жатыр. Ол да – Алаш арыстарының арасынан табылған. Сол себепті біз, бұл күнде ұлттық драматургияның төл таңбасын Міржақып Дулатов, Қошқе Кемеңгерұлынан бастап жүрміз. Сөйтіп, Тәуелсіздіктің арқасында біз ұлттық драматургиямыздың көкжиегін одан әрі кеңіте түстік. Ал, режиссерсіз драматургия бар ма? Сахнасыз көрермен бар ма? Ендеше, ұлттық режиссураның басында Алаш арысы Жұмат Шанин тұрған жоқ па? Сол Жұмат Шанин бастаған режиссерлік ұзақ жолдың бүгінгі шеті, қазір де қасымызда жүрген жас емес (ол да елуге келіп қалыпты-ау!) хас режиссер Болат Ұзақов туралы болмақ. Болат Ұзақов туралы мен бір кісідей білемін. Білген соң айтамын. Өйткені, менің өмірбаяным мен шығармашылық жолым тек қана ақындықпен өлшенбейді. Театр тірлігі де маған бөтен ауыл емес. Осы күні драматургия саласында азды-көпті қолтаңбам байқалып жатса, соның арқасы деп сезінемін. Біршама жылдар Мәдениет министрлігінің репертуарлық-редакциялық ал-

касын басқардым. Ол аз болса, Алматыда F.Мүсірепов театрында, Астанадағы Қ.Қуанышбаев театрында әдебиет бөлімінде қызмет еткенімді айтсам да жеткілікті.

«Қаллеки» театрына бас режиссер, әрі көркемдік жетекші болып келген Әзербайжан Мәмбетов Астанаға келген бетте, мені көре салысымен жоғалып кеткен бауырын тапқандай жата жабысты. Бірден театрдың әдебиет бөлімінің жетекшілік жұмысына жекті. Талай жылдар театр тарландарымен тіл табысып, жұмыс істеген маған бұл қызмет қиын емес еді.

Менің дара драматургтер Сәкен Жүнісов, Әкім Тарази, дарынды режиссерлер – Есімхан Обаев, Маман Байсеркеновпен аралас-құралас болып, бірге жұмыс істегенімді жақсы білетін Әзекең мені театр әлеміне еріксіз енгізіп жіберді.

Менің талантты режиссер Болат Ұзақовпен танысуым да, табысуым да осы тұстан басталды.

Әрине, мен оны әрірек кезден білетінмін. Ол өзінің алғашқы адымын Б.Римова атындағы Талдықорған облыстық қазақ драма театрынан бастаған болатын. Министрлікте жүрген кездерімде театр тарландарының талайымен бірге барып осы ұжымның толағай табыстарына куә болғанбыз. Сондағы актерлердің ішінде Болат сомдаған образдардың тұлғасы ерекше танылып, бірден көзге түсетін. Шеберлікпен шендескен ойын үлгілері оны үнемі басқалардан даралап тұратын. Оның М.Әуезовтің «Еңлік-Кебекіндегі» – Кебек, Шекспирдің «Асауға-тұсауындағы» – Транио, М.Кәрімнің «Ай тұтылған түніндегі» – Ақжігіт, І.Жансүгіровтің «Күйшісіндегі» – Күйші, Д.Исабековтің «Әпкесіндегі» – Тимур, А.Сүлейменовтің «Қыздай жесіріндегі» – Дәріс, К.Әбдірахмановтың «Қаракерей Қабанбайдағы» – Әлі, С.Балғабаевтың «Қыз жиырмаға толғандағы» – Есімсейіт бейнелерін актер Болат шынайы сомдап, үнемі көрермен көңілінен шыға білді. Әрине, Болаттың бұлай болмасқа хақысы да жоқ еді. Оның 1980-84 жылдар аралығында Алматы мемлекеттік театр-көркемсурет институтының театр факультетінде А.Тоқпанов, Ы.Ноғайбаев, Ф.Шәріповадан дәріс алуы, сөз жоқ, тіні берік, алтын арқауына айналған еді.

Талант тегеуріні мықты Болат Ұзақов тек қана театр ауқымында қалып қоймай, өзінің қайрат-күшін режиссерлік жолда да сынап көруге бел байлады. Соның нәтижесінде ол 1991-97 жылдар белесінде Т. Жүргенов атындағы Өнер академиясының «Драма режиссері» мамандығын алып, халық әртісі М.Байсеркенов пен Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері С.Асылханов сыныбы сынағынан сүрінбей өтті.

Сонымен ол 1990 жылдардың басында актерлігін шындай жүріп, режиссерлік жұмысқа да білек сыбанып, белсене араласа бастады. Бұл жолда да Болат біліктілігін байқатты. Алдымен, Әуезовтің «Қанды азу», «Қарақыпшақ Қобланды» драмалары мен «Еңлік-Кебек» трагедиясын қолға алып, режиссерліктің ірі соқпағына түсіп бақ сынады. Алғашқы қойылымдарынан-ақ Болаттың режиссерлік келбеті көріне бастады. Бұдан да бұрын ол табиғи болмысына жақын І.Жансүгіровтің «Күйші» драмасына режиссерлік рең беріп, көп күш-жігер жұмсауының нәтижесінде көрермен құрметіне бөленген болатын. Кейіннен ол бірыңғай трагедиялық туындылармен кете бермей, өз

күшін комедиялық спектакльдермен сынап көрді. Ол да жеміссіз болған жоқ. Т.Ахтановтың «Күшік күйеу» комедиясы мен Е.Аманшаевтың «Үзілген бесік жыры» трагедиялық комедиясы оның режиссерлік жолындағы сан алуан сыр-сипатын анықтап берді. Осындай күрделі жолдардан өткен Болатқа кейіннен қойылған А.Сейдімбектің «Қош бол, ардағым», Т.Әбдіктің «Біз үшеу едік» психологиялық драмаларын сахнаға шығару онша қиынға түскен жоқ. Қазіргі таңда Болат кез келген күрделі драмалық дүниелерді қымсынбай қолға алып, оның үдесінен шыға білетін үлкен тәжірибені иемденіп отыр. Соның нәтижесінде У.Шекспирдің «Гамлет», Ф.Буляктың «Күйеуге шыққан кемпірлер», А.Дударевтың «Кеш», Е.Жуасбектің «Антивирус», М.Ахмановтың «Алдардың айнасы» драмаларына еркін барып, ерекше қойылымдарға қол жеткізді. Көрермендер алғысына бөленді. Театр сыншылары тарапынан да сындарлы бағасын алды.

Болат Ұзақов – драматург. Драматург болғанда да, уақытқа үн қоса білетін, заманның уытты сәтін ұтымды пайдаланып, көрермендерін ойландыра білетін биіктен көрінді. Әсіресе, оның «Үміт», «Жандауа» деп аталатын драмалары тұп-тура бүгінгі көрермендердің көкейіне дөп тиіп, жүрегіне тура жол тартты.

Ол драматург, режиссер бола жүріп, бірыңғай белгілі, беделді қойылымдардың ауқымында ғана қалып қоймай, жас драматургтерді тәрбиелеп, олардың талантын шыңдауға да шын ықыласпен үлес қосып келеді. Атап айтсақ, Д.Рамазанның «Кенесары-Күнімжан», Қ.Жүнісовтің «Махаббат мелодрамасы» сынды дүниелерге көңіл бөліп, жастардың алғашқы еңбектерін қалың көрерменге қапысыз қауыштыруға да барын салып, терін төкті. Міне, осының бәрі режиссер еңбегінің ірі жемісі екендігінде дау жоқ.

Осы орайда, бұл күнде 10 жылдан астам уақыттан бері театр сахнасынан түспей, көрермендер қошеметіне риясыз бөленіп келе жатқан менің қолтаңбам «Мұқағали» драмасының да қойылымына күш салып, қомақты үлес қосқан режиссер Болатқа осы мақаланың авторы ретіндегі мүмкіндігімді пайдаланып рахмет айта кетуді жөн санадым. Себебі, Мұқағали сынды күдіретті ақынның сахнадағы құпиясының кілтін тауып, құпиясын ашуы – екінші бірінің қолынан келе бермейтіні белгілі. Болаттың режиссурадағы тегеурінді тәлімі қойылымды биік дәрежеге көтерді. Соның жемісі болар, «Мұқағали» драмасы ұзақ жылдардан бері сахна төрінен түспей келеді. Болат Ұзақов қажетті шығармаларды инисценировкаға айналдырып, көрермендер көңіліне тікелей жол тауып жүрген талантты да іскер өнер иесі. Ол өзінің тынымсыз да тыңғылықты еңбегімен Астана жұртшылығына қалтқысыз қызмет көрсетіп келеді. Оның бұл еңбегі де мемлекет тарапынан елеусіз қалған емес. Атап айтар болсақ, 2000 жылы Болат Ұзақов Қазақстан Республикасының Құрмет грамотасымен наградталды. 2006 жылы Астана қаласы меценаттар клубы тағайындаған жүлде бойынша «Үздік режиссер» номинациясымен «Керемет» сыйлығын алды. Бұл сыйлық Болатқа Т.Ахтановтың «Күшік күйеу» комедиясы қойылымы үшін берілді. 2009 жылы ол Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері

атағына ие болды. Сонымен қатар, Болат еліміздің бірнеше медальдарымен де марапатталды. Ал алымды режиссер Болат Ұзақовтың жеке жетістіктеріне тоқтала кетсек, түйіні мынадай болып шығады. 1994 жылы оның қойған І.Жансүгіровтің «Күйші» спектаклі «Матай» қоры ұйымдастырған республикалық фестивальдің бас жүлдесін жеңіп алды.

Бұдан бөлек 1998 жылы М.Әуезовтің шығармасы бойынша қойылған «Қанды азу» спектаклі дүниежүзілік театр фестиваліне жолдама алып, жоғары жетістікке жетті. Осы спектакль Каир қаласында өткен дүниежүзілік эксперименттік спектакльдер фестивалінде де жоғары бағаланды.

Оның театр өнері саласына қосқан үлесі мұнымен шектелмейді. Мысалы, 2005 жылы республикалық фестивальде Болат Ұзақовтың қатысуымен Е.Аманжоловтың драмасы бойынша қойылған «Үздік бесік жыры» спектаклінде ойнаған әртістер Қ.Қыстықбаев «Үздік ер адам» рөлі, А.Аймағанбетова «Үздік эпизод – әйел рөлі» бойынша беделді орынға ие болса, 2010 жылы Тараз қаласында өткен Қазақстан театрларының XVII республикалық фестивалінде А.Дударовтың «Кеш» драмасы Гран-при жүлдесін жеңіп алған еді. Сондай-ақ, 2011 жылы Болат Ұзақов қойған Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 20 жылдығына арналған ұлттық театрлардың республикалық фестивалінде Д.Рамазанның «Кенесары-Күнімжан» драмасындағы «Үздік ер адам» рөлі С.Қошқабаяевқа бұйырды. Ал 2011 жылы Қазақстан театрларының XIX республикалық фестивалінде Е.Жуасбектің «Антивирус» драмасындағы «Үздік әйел» рөлін А.Атымтаеваға, өткен жылы Орталық Азия елдерінің IV халықаралық театрлар фестивалінде У.Шекспирдің «Гамлет» драмасы бойынша «Үздік ер адам» рөлін актер Н.Өтеуілов иемденгенін атап өткен жөн.

Міне, өрелі еңбегімен үнемі өсу, өрлеу үстінде келе жатқан актер, режиссер, драматург, қайраткер азамат Болат Ұзақовтың әлі талай биік белестерді бағындыра берері хақ.

Серік ТҰРҒЫНБЕКҰЛЫ